

Asia: VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämissuositukset

Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

Juristiliitto – Juristförbundet (rek. Suomen Lakimiesliitto – Finlands Juristförbund ry) kiittää oikeusministeriötä lausuntopyyntöstä koskien rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistiota ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Juristiliitto toteaa, että on tarkoituksenmukaista pyrkiä ratkaisuihin, joissa rikosasioiksi kirjataan ainoastaan rikosasioita. Esimerkiksi vain vakuutuskorvauksen saamiseksi tehtävät ilmoitukset pitäisi voida erottaa rikosasioiksi kirjattavista asioista. Rikosilmoitusten ei kuitenkaan tulisi olla maksullisia, eikä rikosilmoituksen tekeminen saa olla kiinni mahdollisen asianomistajan kyvystä maksaa rikosilmoitusmaksu. Mahdollisiin kiusanteossa tehtäviin rikosilmoituksiin tulee pyrkiä puuttumaan muilla keinoilla.

On kuitenkin olennaista huomioida, että esitutkintaviranomaisen suorittamaan rikosasian laatuun ja kriteereihin liittyvään harkintaan sisältyy epävarmuuksia. Haasteeksi voi muodostua niin koko Suomen kattavan yhteisen linjan muodostumatta jääminen, mikäli viranomaisharkinnan toteutumista ei seurata maanlaajuisesti. Juristiliitto korostaa, että, koska ilmoituksen tekijällä voi kuitenkin olla varsin monessa asiassa oma mielipide siitä, että kyseessä on rikosasia, on hänen oikeusturvansa ja ymmärryksen kasvattamisen kannalta tärkeää, että asiassa tehdään kirjallinen päätös. Tällaista päätöstä edellyttää myös oikeudenkäynneistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun mukaisen asianomistajan yksin ajaman rikosasian vireille saattaminen.

Esitutkinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

-

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Juristiliitto toteaa, että esitutkintatoimenpiteiden priorisointi saattaa johtaa tilanteeseen, jossa pienemmät rikokset jäävät tutkimatta, vanhentuvat tai jäävät passiivitilaan. Oikeusvaltiossa ei voida

ajatella, että resurssisyiden vuoksi voitaisiin jättää osa rikosasioista tutkimatta, mistä syystä priorisointia ei voida lähtökohtaisesti kannattaa.

Juristiliitto kuitenkin yhtyy siihen näkemykseen, että mitä lievemmästä rikoksesta on kysymys, sen keveämmällä menettelyllä tulisi voida edetä prosessissa asianosaisten oikeusturvaa kuitenkin vaarantamatta. Tämä on kuitenkin enemmän yksittäiseen, tilanteeseen liittyvää harkintaa ja pelkästään lainsäädännöllisillä keinoilla hankalasti yksiselitteisesti kontrolloitavissa. Tämä ei saa johtaa myöskään siihen, että asian tuomioistuinvaiheessa joudutaan turvautumaan lisätutkintatoimenpiteisiin, jos puutteellinen asian selvittäminen johtuu suhteuttamiseen liittyvästä päätöksestä.

Jos esitutkintatoimenpiteitä kuitenkin suhteutetaan, tulisi tämän lisäksi kehittää vaihtoehtoisia, kevennettyjä ja nopeutettuja menettelyitä. Esimerkiksi sellaisissa asioissa, joihin esitutkintatoimia ei suunnata, voisi tehostaa sovittelun hyödyntämistä.

Esitutinnan muotomääräykset

-

Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

-

Esitutinnan keskeyttäminen

-

Esitutinnan rajoittaminen

Juristiliitto suhtautuu kriittisesti esitutinnan rajoittamiseen vain ilmoittajan myöhemmän passiivisuuden vuoksi. Ehdotus saattaisi asettaa kaikkein heikommassa asemassa olevat rikosten uhrin entistä huonompaan asemaan.

Perusteluvollisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisuisissa

-

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

Juristiliitto pitää perusteltuna ehdotuksena, että jatkossa esitutkintalain mukaiset ilmoitukset voitaisiin tehdä muilla tavoilla kuin käymällä ne suullisesti läpi kuulustelutilanteessa. Ilmoitusten toimittaminen kuulusteluun tulevalle henkilölle ennakoon esimerkiksi sähköpostilla mahdollistaa henkilölle rauhallisen mahdollisuuden tutustua ennakoon omiin oikeuksiinsa. Kuulustelutilanteessa henkilölle on kuitenkin aidosti varattava tilaisuus mahdollisten kysymysten esittämiseen ja keskusteluun, eikä tilaisuuden varaamisesta saa muodostua ainoastaan nopeaa muodollisuutta.

Lisäksi Juristiliitto toteaa, että muiden kuin suomen kielellä asioivien osalta on oikeudenkäynnin järjestämisvaiheessa muodostunut ongelmaksi se, ettei esitutkinnassa riittävässä määrin varmistuta

kuultavan henkilön prosessikielestä. Poliisi kirjaa useasti prosessikieleksi henkilön esitutkinnassa käyttämän kielen varmistumatta erikseen henkilön prosessikielestä.

Monesti kuultava (esim. ruotsinkielinen tai muuta kuin kansalliskieltä käyttävä henkilö) valitsee "helpomman yhteisen" kielen esitutkinnassa, esimerkiksi suomenruotsalainen valitsee suomen tai italiaa puhuva henkilö englannin kielen sen sijaan, että hän vaatisi kuulustelua suoritettavaksi äidinkielellään tai äidinkielelleen tulkattuna. Se, että kuulustelukieli kirjataan automaattisesti prosessikieleksi saattaa johtaa siihen, että syyttäjä tekee syyteharkinnan väärällä kotimaisella kielellä tai siihen, että muun kuin suomen- tai ruotsinkieliselle henkilölle käännetetään käräjäoikeudessa kutsut, haasteet ja muut asiakirjat väärälle kielelle. Esitutkintaviranomaisille tulisi olla selvää, ettei kuulustelukielen valinta ole sama kuin prosessikielen valinta. Kuulusteluun tuleville annettua ohjeistusta tulisi tältä osin täsmentää ja esitutkintapöytäkirjojen pohjia tulisi muokata sellaiseksi, että niissä ilmenee henkilön äidinkielen lisäksi kuulustelukieli ja henkilön valitsema prosessikieli.

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

-

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämisehdotukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Juristiliitto kannattaa sakkomenettelyn kokonaisuudistusta. Sakkomenettelyä tulee yksinkertaistaa, nopeuttaa ja laajentaa nykyisestä. Menettelyn soveltamisala tulisi laajentaa uusiin yksinkertaisiin asiaryhmiin. Laajentaminen voisi olla soveliaista tehdä luettelemalla kaikki ne rikokset, joihin sakkomenettely voitaisiin ulottaa. Näin varmistettaisiin rikostyyppin soveltuminen sakkomenettelyyn toisin kuin kategorisella laajentamisella kaikkiin tietyn rangaistusmaksimin alittaviin tekoihin.

Nykyisellään sakkomenettelyssä aiheuttaa tulkintaongelmia muun muassa muutoksenhaku, joka johtuu epäselvästä sääntelystä. Tämän kaltaiset ongelmat lainsäädännössä tulisi korjata lähtökohtaisesti nopeasti sen jälkeen, kun soveltamiskäytännössä ongelmat havaitaan. Nykyisessä tilanteessa on olemassa riski siitä, että ylimääräiset muutoksenhaut rasittavat kahta eri tuomioistuinta, mitä voidaan pitää resurssienkin kannalta erittäin ongelmallisena. Epäselvyyttä sakkomenettelyssä aiheuttaa se, että onko sakon antaneella tai vahvistaneella virkamiehellä valitusoikeus antamastaan sakosta normaalin muutoksenhaun puitteissa, eli valittamalla käräjäoikeuteen. Tätä on pidettävä helpompana kuin ylimääräistä muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen. Kun rikosprosessissa syyttäjällä on oikeus valittaa vastaajan hyväksi tai esimerkiksi peruuttaa tietyissä tilanteissa rangaistusvaatimuksensa, soveltuisi valitusoikeus tai itseoikaisun laajentaminen hyvin myös sakkomenettelyyn.

Sakkomenettelyä tulisi yksinkertaistaa lisäksi siten, että automaattisessa liikennevalvonnassa annettavien sakkojen lisäksi käytössä olisi vain yksi sakkolaji. Tämän lisäksi tulisi myös yksinkertaistaa valitustietä.

Juristiliitto katsoo myös, että sakkomenettelylakia tulisi muuttaa niin, että sakon antaneelle viranomaiselle annetaan laajempi oikeus itseoikaisuun kuin kirjoitus- ja laskuvirheiden korjaaminen ja/tai valitusoikeus antamiinsa tai vahvistamiinsa sakkoihin.

Suppea esitutkinta

-

Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksiantoa varten, syyttäjähasteet ja pikaoikeudenkäynnit

Juristiliitto kannattaa nopeaa yhden kosketuksen periaatetta yksinkertaisten ja selvien asioiden esitutkimamenettelyssä.

Juristiliitto toteaa, että syyttäjähasteita tulisi enenevässä määrin käyttää Suomessa asuvien, mutta vailla vakinaista osoitetta olevien tai muutoin vaikeasti tavoitettavien henkilöiden haastamisessa, mutta myös Suomessa satunnaisesti vierailevien lomamatkailijoiden osalta.

EU:n sisällä haastamismahdollisuudet ovat jo kohtalaiset, mutta erityisesti viranomaistiedoksiannot ovat työllistäviä ja aikaa vieviä. Tämän takia muualta maailmasta tulleiden matkailijoiden osalta tulisi ehdottomasti käyttää pikahaastetta, koska kirjetiedoksianto ei ole kansainvälisten tiedoksiantosopimusten mukaan välttämättä kaikkialle mahdollista ja viranomaistiedoksiannot (pahimmillaan diplomaattitietä) ovat todella hitaita ja onnistumisprosentti kohtalainen tai huono. Esimerkiksi Suomessa lomailleen eteläafrikkalaisen ruorijuopon tavoittaminen vastaamaan rikosprosessissa syytteeseen noin vuosi itse rikoksen jälkeen ei onnistu helposti.

Edellä kuvailtu muutos edellyttää ehdottomasti poliisin ja syyttäjän tiedottamista pikahaasteiden mahdollisuuksista ja riittävää resursointia.

Juristiliitto kuitenkin huomauttaa, että pikaoikeudenkäyntien menettelytapojen kehittämiseen ja käyttöönottamiseen on osoitettava erilliset määrärahat. Vaarana muutoin on, että pikaoikeudenkäyntiä koskevien uusien menettelyjen kehittämisessä siirretään ennestäänkin vajaista resursseista osa käsittelemään näitä pikaisesti ratkottavia yksinkertaisia asioita. Pahimmillaan resursoimatta jättäminen tarkoittaa, että tälläkin hetkellä liian kauan omaa vuoroaan odottavien merkittävämpien rikosasioiden käsittelyaika pidentyisi edelleen.

Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

Juristiliitto kannattaa rikosasioiden nopeutetun käsittelyn tarkempaa selvittämistä. Menettelyä harkittaessa on tarkkaan mietittävä, miten järjestelyn resurssit varmistetaan erityisesti kärjäoikeustasolla. Tällä hetkellä tuomioistuinten tilanne on niin kuormittunut, että erillisten massiivisten päivystysjärjestelmien luominen edellyttää tarkkaa suunnittelua ja riittävien resurssien varaamista.

Ruotsin ja Suomen nykyisen mallin välillä aiheutuu siitä, että syyttäjällä on Ruotsin lain mukaan oikeus vahvistaa rangaistusmääräyksellä jopa ehdollinen vankeusrangaistus. Mallissa on säädetty mm. kuulutuksen käytöstä haasteiden tiedoksiannossa. Tämä kuitenkin edellyttää epäillylle etukäteen henkilökohtaisesti tai videoteitse annettavaa tietoa siitä, että haaste voidaan antaa tiedoksi kuuluttamalla). Suomessa tulisikin mahdollisimman pian kehittää Suomi.fi-viestipalvelua tai muuta kanavaa sähköisten tiedoksiantojen mahdollistamiseksi viranomaismenettelyissä.

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämissuositukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

-

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

Juristiliitto toteaa, että rikosasioiden sovittelua tulee edistää ja painottaa erityisesti ennen tuomioistuinvaihetta tapahtuvaan sovittelumenettelyyn. Esimerkiksi nuorten asioissa kärjääoikeuksissa sovitaan jo nyt paljon juttuja ennen pääkäsittelyn aloittamista siten, että osapuolet käyvät sovintoneuvotteluita. Lisäksi näitä neuvotteluja käydään välillä syyttäjän avustamana. Resurssien säästämiseksi parasta olisi, jos tämä sovittelu tehtäisiin esitutkintavaiheessa. Mikäli sovittelutoimistojen sovittelutoimintaa halutaan täydentää, ei liene estettä sille, että sovittelulakia muutettaisiin siten, että siihen lisätään mahdollisuus rikosperusteisen vahingonkorvauksen sisältävän, sovintotoimistossa saavutetun sovintosopimuksen vahvistamiseksi tuomiolla. Näin rikosasian käsittelyä ei olisi tarvetta jatkaa vain ulosmittauskelpoisen päätöksen saamiseksi esimerkiksi tilanteissa, joissa rikokseen syyllistynyt ei syystä taikka toisesta noudata sovintosopimusta. Tämä voisi vertautua siviiliasian suoraan sovitteluhakemukseen, joka samalla sisältää sovintoehdotuksen.

4. Syyteneuvottelua koskevat kehittämissuositukset

Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

Juristiliitto toteaa, että syyteneuvottelun soveltamisalan laajentaminen on sinällään tarkoituksenmukaista. Erityisen tärkeää on kuitenkin määritellä tarkkarajaisesti rikokset, joihin se soveltuu. Syyteneuvottelumahdollisuus tulisi laajentaa ainakin huumausainerikoksiin ja törkeitä vähäisempiin väkivaltarikoksiin. Ei ole olemassa perustetta, miksi näissä rikoksissa ei voitaisi myös käyttää syyteneuvottelua, jos tavoitteen pääpaino on resurssien säästämässä. Lisäksi oikeuskäytännön mukaan on jo nyt huomioitava tunnustus rangaistusta lieventävänä tilanteissa, joissa tunnustus tuo viranomaisten tietoon uutta tai muutoin vaikeasti selvitettävää tietoa rikoksesta.

Esimerkiksi törkeiden huumausainerikosten osalta järkevää olisi, jos jo esitutkinnassa saataisiin lisäksi osallistua menettelyyn. Parhaimmillaan tämä vähentäisi niin poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuintenkin työtä sekä rikosprosessin kustannuksia kaikilla sektoreilla. Sen sijaan esimerkiksi seksuaali-, ihmiskauppa- sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten osalta on vaikeampi nähdä, että järjestelmän laajentaminen olisi tarkoituksenmukaista.

Kahdelle erilliselle menettelylle, eli tuomioesitykseen päättyvään syyteneuvottelumenettelyyn ja normaaliin haastehakemukseen päättyvään tunnustamismenettelyyn, ei ole tarvetta ja menettelyt tulisi yhdenmukaistaa. Syyteneuvotteluun tulisi ohjautua enemmän asioita mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esitutkintaa. Asiaan voidaan vaikuttaa koulutuksella, viranomaisten ohjeistuksella ja tietoisuuden lisäämisellä. Viranomaisten ohjeistusta ja sen mahdollista täsmentämistä tulisikin arvioida tästä näkökulmasta.

Juristiliitto kannattaa työryhmän näkemystä siitä, että seuraamuksesta ja muistakin rikosasiaan liittyvistä vaatimuksista voitaisiin syyteneuvottelussa neuvotella mahdollisimman laajasti. Neuvoteltavia seikkoja olisivat seuraamuksen ohella ainakin liiketoimintakielto, yhteisösakko ja rikoshyötyä koskevat vaatimukset.

Lisäksi selvittää tulisi myös sovittelun ja syyteneuvottelun yhdistäviä menettelytapoja. Tällaisessa tapauksessa tekonsa myöntävä vastaaja voisi neuvotella asianomistajan kanssa yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta ja neuvottelun tulos voitaisiin myös vahvistaa syyteneuvotteluun kuuluvan asian yhteydessä, ilman erillistä oikeudenkäyntiä korvauksista. Yksi vaihtoehtoinen kehittämiskohde voisi olla myös se, että syyteneuvottelussa ei edellytettäisi korvauksen vahingoistaan jo saaneen asianomistajan suostumusta.

Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset sekä asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

-

5. Hallinnollisia seuraamuksia koskevat kehittämissuositukset

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten tehokas hyödyntäminen ja uudet mahdollisuudet

Juristiliitto toteaa, että hallinnollisten seuraamusten käyttöalaa tulisi arvioida, jonka lisäksi samassa yhteydessä voitaisiin myös arvioida vähäisempien rikoslakirikosten ja muiden vähäisempien rikosten rangaistusasteikkoja. Lisäksi harkita tulisi sitä, olisiko näissä joissain syytä säätää seuraamukseksi rikesakko. Nykykäytännön mukaisesti esimerkiksi tapauksen KKO 2023:53 mukaan lievä valtiorajarikos on sakkorangaistuksella sovitettavissa, vaikka suurin osa näistä passitta matkustamisista voisivat ennemminkin olla rikesakolla sovitettavissa.

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämissuositukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsittelyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

Suuren ongelman tuomioistuinten resurssien ja niiden käytön kannalta muodostavat pääkäsittelyjen peruuntumiset. Juristiliitto kannattaa kaikkia toimenpiteitä, joilla ehkäistään pääkäsittelyjen peruuntumisia. Kaikki muistutuksiin, erityisesti automaattisiin, liittyvät toimenpiteet ovat erittäin kannatettavia.

Juristiliitto tuo esiin myös sen, että prosessisäännösten uudistamisen yhteydessä on korjattava kaikki ne epäselvät säännökset, jotka vaikuttavat esimerkiksi pääkäsittelyjen peruuntumiseen tai vaikkapa

asianosaisten kuulemisen toistamiseen kärjäoikeudessa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi säännöksiä pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettavasta todistelusta. Videotallenneuudistuksen tullessa voimaan, on oltava selvää, että myös kärjäoikeudessa on mahdollisuus ottaa todistelu vastaan tallenteelta. Tämä on erityisesti olennaista silloin, jos asiaa käsitellään toisen tuomarin tai uuden kokoonpanon toimesta kuin sen, joka on todistelun vastaanottanut.

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäätely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

Juristiliitto kannattaa toimenpiteitä, joilla haastamista tehostetaan ja nopeutetaan, kuten puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentamista ja asiamiehen kautta haastamisen laajentamista (OK 11.16.2). Haastamistapojen tulee seurata tietotekniikan kehitystä. Ensisijaisesti kehittämisessä tulisi huomioida sähköisiä tiedoksiantotapoja ja sitä mahdollistavien järjestelmien kehittäminen.

Lisäksi harkita tulee syyttäjahaasteiden määrän lisäämistä.

Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

Juristiliitto kannattaa ehdotusta noudon kiinnioloajan pidentämisestä. Tämän avulla on todennäköisempää, että myös muut asianosaiset saadaan kutsuttua samaan istuntoon.

Käsiteltävät asiat koskevat yhä useammin useita henkilöitä, eivätkä vain yhtä vastaajaa. Pidentetty kiinnioloaika helpottaisi useamman henkilön aikataulun yhteensovittamista. Osaltaan kiinnioloajan pidentäminen lisäisi vastaajan oikeusturvaa, sillä asia saataisiin todennäköisemmin käsitellyksi ja avustajalla olisi paremmin aikaa valmistautua istuntoon. Kiinnioloajan pidentäminen ei olisi perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmaton, mutta kuitenkin jo muutaman päivän lisäys kiinnioloaikaan saattaisi olla merkittävä hyöty käytännössä.

Myös ennakkonoutoa koskevia säännöksiä tulisi selkeyttää niin, että tätä mahdollisuutta tosiasiaassa käytettäisiin tuomioistuimissa.

Poissaolokäsittelyjen soveltamisala

Juristiliitto toteaa, että poissaolokäsittelyjen soveltamisalaa tulee laajentaa ainakin yhden vuoden vankeusrangaistukseen saakka. Kuten edellä on mainittu, poissaolot oikeudesta rasittavat merkittävästi tuomioistuimia. Mikäli poissaoloon on ollut laillinen este, jota vastaaja ei ole voinut ilmoittaa, tulee asian uudelleen käsittely mahdollistaa. Juristiliitto kuitenkin toteaa, että todistelu tulisi tällaisessa tilanteessa ottaa uudelleen vastaan vain poikkeuksellisesti.

Juristiliitto toteaa, että poissaolokäsittelyä koskevan säätelyn on oltava yksiselitteistä ja selkeää, jotta varmistetaan se, että tulkinnallisuuksien vuoksi ei tapahdu menettelyvirheitä, jotka johtavat asian uuteen käsittelyyn kärjäoikeudessa. Tällainen prosessisäännösten epäselvyys rasittaa merkittävästi tuomioistuimia.

Poissaolokäsittelyä koskevan sääntelyn tulisi olla yksiselitteistä, eikä soveltamisen tulisi nojata nykyisellä tavalla oikeuskäytäntöön. Korkein oikeus on poissaolokäsittelyn edellytyksiä koskeneessa ennakkoratkaisussa KKO 2022:34 todennut, että poissaolokäsittelyn edellytyksiä on poikkeussäännöksenä tulkittava lähtökohtaisesti suppeasti. Korkeimman oikeuden mukaan rikosprosessin tehokkuutta ja toimivuutta koskevat näkökohdat puoltavat vastaajan henkilökohtaisesta läsnäolovelvollisuudesta luopumista silloin, kun asiassa esitettävä selvitys on laadultaan yksiselitteistä ja laajuudeltaan riittävän kattavaa ja tyydyttävää siten, että asia on vastaajan poissaolosta huolimatta mahdollista selvittää niin, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä. Nykyisellään poissaolokäsittely on siis mahdollista ainoastaan silloin, kun vastaajan syyllisyydestä on esitetty riittävä selvitys. Näin ollen nykyisen sääntelyn mukaan poissaolokäsittely ei olisi mahdollista tilanteissa, joissa syyte ei voi menestyä pelkästään syyttäjän esittämän näytön perusteella, vaikka syytekynnys ylittyikin. Näissä tilanteissa tuomioistuimen tulisi kutsua vastaaja henkilökohtaisesti paikalle selvittämään asiaa, vaikka hänellä on itsekriminointisuoja perusteella oikeus olla selvittämättä omaa syyllisyyttään tuomioistuimessa.

Poissaolokäsittelyjen käytön lähtökohta on ongelmallinen tuomioistuinten tehtävän eli oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toimittamisen näkökulmasta. Nykyisellään tuomioistuin joutuu kutsumaan vastaajan selvittämään asiaa myös sellaisissa asioissa, joissa on selkeästi nähtävissä, että syyte ei syyttäjän esittämällä näytöllä menestyisi ja vastaajan intressissä on olla saapumatta istuntoon ja selvittämättä asiaa. Lainsäädännön tulisikin antaa syyttäjälle mahdollisuus ajaa asiaansa sen selvityksen varassa, mitä hän haluaa kussakin asiassa esittää. Lainsäädännön ei tulisi velvoittaa tuomioistuimia kutsumaan vastaaja istuntoon ns. selvissä asioissa, vaikka syyttäjä tai asianomistajat eivät halua häntä kuulla. Juristiliitto toteaa, että poissaolokäsittelyjen erilainen soveltamiskäytäntö eri käräjäoikeuksissa voi hyvinkin johtua tästä poissaolokäsittelyä koskevan lainsäädännön lähtökohdasta ja tuomioistuimen roolin välisestä ristiriidasta. Näin ollen Juristiliitto katsoo, että poissaolosääntelyn soveltamisalan on katettava kaikki riittävän selvät asiat, eikä vain ne asiat, joissa vastaajan syyllisyydestä on haastehakemuksessa esitetty riittävä näyttö.

Edelleen Juristiliitto toteaa, että ROL 8:12 mukainen poissaolokäsittely vastaajan suostumuksella on vastaajille hankalasti hahmotettava; mikäli vastaaja ei suostu poissaolokäsittelyyn allekirjoittamalla kirjallisen suostumuksen, hänet kutsutaan saapumaan samalla haasteella henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Vastaajat saattavat jättää suostumuksen antamatta ja kuitenkin jäädä sellaiseen käsitykseen, ettei läsnäolo ole välttämätöntä, mikä johtaa turhiin pääkäsittelyiden peruuttamisiin. Edellä käsitellyllä muistutusmenettelyllä voitaisiin mahdollisesti vähentää istuntojen peruuntumisia tai jopa uusiin pääkäsittelyihin tällaisissa tapauksissa. Harkittava kuitenkin on, tulisiko ROL 8:12 mukainen sääntely poistaa kokonaisuudessaan. Käytännössä monessa asiassa, jossa voisi käyttää ROL 8:12 uhkaa, voi yhtä lailla kutsua vastaajan vastaamaan syytteeseen henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana.

Kun vastaaja on haastettu pääkäsittelyyn itse tai asiamiehen edustamana, kyseessä ei ole poissaolokäsittely. Näiltäkin osin Juristiliitto toteaa, että sääntelyn yksiselitteisyys on olennainen osa sitä, kuinka sujuvaa ja yhdenmukaista rikosprosessi voi olla. Asiamiesuhkaisen haasteen käyttäminen tulisi säätää yksiselitteisesti, ja näiltäkin osin käyttöalaa voitaisiin laajentaa tilanteissa, joissa vastaaja ei halua tulla asiassa kuulluksi.

Juristiliitto toteaa, että asiamiehen käyttöalaa tulisi laajentaa korvaamaan vastaajan henkilökohtaista osallistumista. Usein on tilanteita, jossa avustaja on käynyt asian hyvin läpi päämiehensä kanssa ennen istuntoa, mutta päämies ei saavukaan paikalle. Näissä tapauksissa kuitenkin lisäarvoa asian selvittämiseksi tuo asiamies, ei vastaaja. Kuten mietinnössä todetaan, asiaa tulisi tarkastella uudesta näkökulmasta: oikeudenkäyntiin osallistuminen olisi pikemminkin oikeus kuin velvollisuus.

Kirjallisen menettelyn käyttöala, soveltaminen ja yhdenmukaisuus

Juristiliitto toteaa, että kirjallisen menettelyn laajentaminen on kannatettavaa. Huomioon on otettava se, että alueelliset erot kirjallisen menettelyn käytölle ovat suuret ja näitä eroja tulisi saada madallettua. Alueellisia eroja voisi vähentää esimerkiksi koulutuksella.

Juristiliitto toteaa, että erityistä huomiota on kiinnitettävä suostumuksen ja tunnustamisen aitouteen.

Perusteluvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuisa

Juristiliitto toteaa, että tuomioiden perusteluvollisuudesta ei sinällään ole syytä tehdä poikkeuksia, vaikka esimerkiksi suullisesti annettavien perustelujen mahdollisuutta voidaan selvittää. Kuitenkin asioiden laadun, laajuuden ja selvyuden välillä on merkittäviä eroja, mikä tarkoittaa myös merkittäviä eroja perusteluille asetettaville vaatimuksille. Juristiliitto toteaa, että fraasimallien osalta on ennen kaikkea merkityksellistä se, että tietotekniset ratkaisut mahdollistavat tuomioistuintoiminnassa sen, että yksittäiseen tuomioon on helposti valittavissa vakiomallisia perusteluja. Työtä hidastuttaa ennen kaikkea tällaisen mahdollisuuden täydellinen puuttuminen ja se, että järjestelmät eivät tue tuomion kirjoittamista. Näin ollen kehityksessä tulisi keskittyä ennen kaikkea näin ongelmien ratkaisemiseen.

7. Rikosasioiden valmistelua koskevat kehittämisehdotukset

Preklusio ja siihen rinnastuvat keinot

Juristiliitto toteaa, että lähtökohtaisesti preklusioon tulee suhtautua pidättyväisesti silloin, kun kyse on syyllisyyteen liittyvistä tosiseikoista. Sen sijaan viivyttämistapauksiin tulee voida puuttua esimerkiksi vastaajan oikeudenkäyntikulu- ja todistelukuluvastuulla, joka tulisi selvissä tapauksissa voida ulottaa myös avustajaan.

Todistelun ilmoittaminen sanktion ohella

-

Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

Juristiliitto toteaa, että avustajille lojaliteettivelvollisuuden asettaminen muuta kuin päämiestä kohtaan olisi suuri muutos nykyiseen ja vaatisi useita lakimuutoksia. Huomioon on otettava se, että asianajajien on jo tällä hetkellä edistettävä hyvää ja tehokasta oikeudenhoitoa.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

Juristiliitto kannattaa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuteen liittyvän sääntelyn muuttamista siten, että tuomioistuimilla olisi jatkossa velvollisuus viran puolesta tutkia mahdollisten oikeudenkäyntikulujen korvaamista vastapuolelle ja/tai valtiolle. Lisäksi valtioneuvoston asetusta oikeusavun palkkioperusteista ja erityisesti sen 9 §:ää tulee tarkistaa siten, että palkkiota voitaisiin jatkossa alentaa ns. sotkutaktiikan käytöstä. Nykyisellään säännöksen soveltaminen on jäänyt liian vähäiselle käytölle.

Pääkäsitteilyn ulkopuolella ennakkolisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen

Juristiliitto pitää kannatettavana arvioida mahdollisuutta pääkäsitteilyn ulkopuolella tuomioistuimen päätöksen nojalla ennakkolisesti tapahtuvan todistajan tai asianosaisen kuulemista.

8. Käräjäoikeuksien kokoonpanoja koskevat kehittämisehdotukset

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

Juristiliitto kannattaa yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentamista. Juristiliitto toteaa, että erityisesti lautamiesjärjestelmästä luopumisen yhteydessä tulee arvioida, tulisiko kahden tuomarin kokoonpanolle säätää toimivalta joissakin rikosasioissa esimerkiksi rikosnimikkeiden tai rangaistusasteikon perusteella.

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

Juristiliitto toteaa, että lautamiesjärjestelmästä tulee luopua mahdollisimman pian. Nykyinen valintatapa on ristiriidassa tuomioistuinten riippumattomuuden vaatimuksen kanssa. Lautamiesjärjestelmä aiheuttaa tämän lisäksi merkittävän määrän lisätyötä tuomioistuinten toiminnalle, esimerkiksi siitä syystä, että ammattituomarin on lähes poikkeuksetta selvennettävä rikoslain sisältöä tai soveltamiskäytäntöä lautamiehille päätöksenteon yhteydessä. Järjestelmä ei paranna oikeusturvaa tai -varmuutta millään tavalla. Lautamiesjärjestelmä aiheuttaisi valintatapaa koskevan uudistuksen jälkeenkin merkittävästi turhia kustannuksia.

9. Kehittämisehdotukset korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevista menettelyistä

Ennakkopäätöskysymysmenettely

-

Ns. hyppyvalituslupamenettely

-

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämisehdotukset

Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

-

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

-

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

-

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

Juristiliitto painottaa, että rikosprosessin sujuvoittamiseen liittyvät olennaisesti toimenpiteet, joilla järjestelmien toimivuutta ja toimintavarmuutta parannetaan. Toimivat järjestelmät ja sujuva tietojenvaihto järjestelmien välillä parantaa myös eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Toimimattomat järjestelmät aiheuttavat nykyisellään merkittävää haittaa sekä pitkittyvinä prosesseina että lisääntyvänä virheriskinä. Järjestelmien yhteensovittamiseen tulee pyrkiä mahdollisimman nopeasti.

Digitaaliset ja järjestelmään liittyvät uudistukset ovat usein toimenpiteitä, jotka eivät vaadi lainsäädännöllisiä muutoksia, mutta resursseja ja asiantuntemusta sitäkin enemmän. Koko rikosprosessiketjua tulee tarkastella kokonaisuudessaan ja parantaa sen toimivuutta kaikilla osa-alueilla tekoälyn ja muiden sähköisten ratkaisujen avulla. Juristiliitto toteaa, että erityisesti tällä alueella tulisi pyrkiä miettimään entistä innovatiivisempia ratkaisuja, joilla rikosprosessia voidaan sujuvoittaa. Tällaisia voisivat olla vaikkapa sähköisten kanavien avaaminen asianomistajien korvausvaatimusten toimittamiselle (lomake) tai muistiossakin mainittu muistutusjärjestelmä. Lisäksi sähköinen tiedoksianto voitaisiin mahdollistaa poliisin lisäksi myös syyttäjille. Harkita tulee myös esitutkintakuulustelujen video- ja äänitallentamisen lisäämistä ja hyödyntämistä tulevaisuudessa oikeudenkäyntien osana. On selvää, että järjestelmien tulisi tunnistaa esimerkiksi rikosten vanhentuminen tai vaikkapa oikea rikosuhrimaksun määrä automaattisesti, eikä vaikeuttaa ratkaisun tekijän työtä, kuten nykytilanne on.

Sähköisten ratkaisujen kehittäminen tulee asettaa kunkin toimijan osalta keskitetyksi valmisteltaviksi, kuten esimerkiksi tuomioistuinten osalta Tuomioistuinviraston vastuulle. Lisäksi sähköisten ratkaisujen kehittämiselle ja ylläpidolle tulee varata riittävä rahoitus, joka tulee jatkossa olla omalla kulumomentillaan. Näin pystytään estämään jo nyt liian niukan perusrahoituksen kohdistuminen kohonneisiin ICT-kuluihin.

11. Ehdotusten vaikutukset

Lausunnonantajien mahdolliset huomiot ehdotusten taloudellisista tai muista huomioon otettavista vaikutuksista organisaation toimintaan

Juristiliitto toteaa, että jokainen uudistus – vaikka tarkoituksena olisi prosessin keventäminen - edellyttää riittävien resurssien varmistamista. Lainsäädäntöön tehtävät erillismuutokset saattavat aiheuttaa tulkintakysymyksiä ja tehdä lainsäädännöstä entistä vaikeaselkoisempaa. Pientenkin erillismuutosten yhteydessä tulee taloudelliset vaikutukset selvittää tarkasti ja aiheutuvat kustannukset, kuten lainkäyttöhenkilöstön riittävään mahdollisuuteen koulutustautua, on kompensoitava täysimääräisesti.

Juristiliitto korostaa myös sitä, että asiaryhmien kiireelliseksi määrittäminen vaikuttaa koko tuomioistuimen toimintaan ja toimintakapasiteettiin. Käytännössä kiireelliset asiaryhmät tosiasia

hidastuttavat tuomioistuimen toimintaa, koska ne edellyttävät aina uutta päivystysjärjestelmää ja muiden asioiden käsittelyajat pitenevät. Kiireelliseksi säätäminen ei näin ollen lähtökohtaisesti ole kokonaistaloudellisesti edullinen ratkaisu ja sellaisen yhteydessä on näin ollen aina varmistuttava muutoksen vaatimista lisäresursseista, mikäli käsittelyaikojen pidentymistä ei pidetä hyväksyttävänä seurauksena muutoksesta.

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

Juristiliitto korostaa sitä, että rikosprosessia koskevaan lainsäädäntökehikkoon tehdyt lukuisat muutokset tekevät jo nyt lainsäädännöstä erittäin monimutkaisen ja hankalasti hallittavissa olevan kokonaisuuden. Uudistusten tekeminen ”tilkkutäkkimäisesti” johtaa lainsäädäntöön, jossa virheellisiltä viittaussäännöksiltä ja muilta epäselvyyksiltä on vaikea välttyä. Rikoslainsäädäntö ja sitä koskevat prosessilait ovat oikeusvaltion ytimessä olevaa sääntelyä, jonka tulee olla yksiselitteistä, selvää ja lainsäädännöstä johdettavien tulkintojen tulee olla ennalta-arvattavissa. Juristiliiton näkemyksen mukaan lukuisia prosessisäännösten uudistuksia ei voi tehdä ilman prosessilainsäädännön kokonaisuudistusta, jossa korjataan myös jo nyt lainsäädännössä olevat puutteellisuudet, virheet ja epäselvyydet. Nämä aiheuttavat jo nyt oikeuskäytännön vaihtelevuutta sekä prosessin hankaloitumista ja pitkittymistä tulkintakysymysten vuoksi. Samalla on voitava huomioida lainsäädäntökehikon kehittämisessä jo nykyiset käytössä olevat sähköiset toimintatavat ja digitaalisuuden edistäminen.

Juristiliitto kuitenkin korostaa sitä, että rikosprosesseja on mahdollisuus sujuvoittaa ja käsittelyaikoja lyhentää usein myös käytännön toimenpiteillä, yhtenäisillä toimintatavoilla ja eri prosessiin osallistuvien viranomaisten välisellä yhteistyöllä. Näitä tapoja on syytä kehittää jatkuvasti.

Yhtenä esimerkkinä harkittavista toimintatapamuutoksista on tuomari- ja syyttäjäsidoonaiden juttujen vähentäminen nopean toiminnan rikosjuttujen (noto-jutut) tapaan. Näille sidonnaisuuksista vapaille jutuille on helpompi sopia käsittelypäiviä, eikä jutun peruuntuessa ole tarvetta löytää syytteen nostaneen syyttäjän ja asiaa käsittelevän tuomarin osalta yhteistä istuntopäivää. Pahimmillaan tällä hetkellä esimerkiksi pääkaupunkiseudulla istuntopäivien ollessa täynnä, uusien juttujen istuntopäivät joudutaan sopimaan 1–1,5 vuoden päähän. Tässä yhteydessä tulisikin myös pohtia mahdollisia ratkaisuja sellaisten perusrikosasioiden osalta, jotka kohdistuvat lähinnä näytön arviointiin ja joiden osalta ei edellytetä merkittäviä etukäteisvalmisteluja taikka -perehtymistä, jotta käsittelyä pystyttäisiin joustavoittamaan ja sidonnaisuuksia vähentämään. Tällainen järjestely mahdollistaa joustavamman pääkäsittelypäivien sopimisen ja asian käsittelyn. Joustavoittamista saataisiin edelleen lisättyä sillä, että samanaikaisesti lainsäädäntömuutoksilla mahdollistetaan se, että toinen kokoonpano saa ottaa vastaan videotallenteelle tallennettuna pääkäsittelyn ulkopuolella kuultujen henkilöiden kertomukset. Myös muita etäosallistumisen mahdollisuuksia ja muotoja tulee harkita kuitenkin siten, että asianosaisten oikeusturva ei vaarannu.

Juristiliitto korostaa lopuksi sitä muistiostakin esiin nousevaa tosiasiaa, että toimiva rikosoikeudenhoidon ketju edellyttää tasapainoista ja riittävää resursointia kaikille rikosprosessiketjuun kuuluville viranomaisille. Rikosprosessin sujuvoittamiseen tähtäävät keinot

voivat olla täydentäviä, mutta eivät korvaa sitä, että tehtäviä hoitaville varataan riittävä resursseilla tosiasialliset mahdollisuudet hoitaa tehtäviään.

Tuomainen Jenni
Suomen Lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry